

L'acte de consagració i dotació de la catedral d'Urgell, de l'any 819 o 839, per

P. PUJOL.

L'acte de consagració de la catedral d'Urgell, de principis del segle IX, és doblement mereixedor d'ésser transcrit diplomàticament i publicat en una revista dedicada als estudis romànics. Interessa al filòleg no menys que a l'historiador; car, al propi temps que ens dóna una idea bastant precisa de l'estat de reconstitució del país occidental de la nostra terra després de la invasió musulmaña, ens fa conèixer, mitjançant el llatí vulgar en què està redactat, el grau de formació de la nostra llengua, que traspua principalment en la nombrosa serie de noms de pobles del nostre Pireneu que l'escriba s'esforça a llatinitzar.¹

1. Sota aquest doble aspecte ha estat estudiat l'acte de consagració de la Seu. Fou publicat per primera volta en el voluminós diplomàticari de l'arquebisbe de París Pere de Marca (*Marca Hispanica*, ap. I), copiat del cartulari d'aquest arxiu, f. 12, d. 17. El P. VILLANUEVA (*Viaje literario...*, t. IX, p. 285 i següents) el transcrivé, amb major perfecció, directament del pergami original, incorrent, no obstant, en algunes inexactituds, sobre tot en la interpretació dels noms de lloc, sempre difícil per a qui desconegui el país. En els nostres dies l'han utilitzat com a material d'estudi el Dr. BALARI en la seva magna obra *Orígenes històrics de Catalunya* (Barcelona, 1899); el conegut filòleg MN. MARIÀN GRANDÍ, qui, a més d'estudiar-lo (p. XXVII), el copia íntegrament com a únic apèndix al final de la seva important *Gramàtica etimològica catalana* (Barcelona, 1901); MN. ANTONI M.ª ALCOVER en les seves importan-tíssimes *Qüestions de llengua y literatura catalana* (B. Ll. C., abril-octubre de 1903), i MN. COY I COTONAT en *Sort y comarca Noguera-Pallaresa* (Barcelona, 1906), qui, en la plana 471, el copia íntegrament de la *Marca Hispanica*.

És un document de gran importància històrica. Podríem anomenar-lo *la carta de fundació de la Marca Hispanica*, l'època crítica de naixença i formació de la nostra Catalunya. Per ell sabem que la primitiva catedral d'Urgell fou destruïda pels moros i reedificada en els gloriosos temps de Carlemany pels pares dels que la veien consagrar : «... que antiquitus a fidelibus constructa et ab infidelibus destructa, atque a parentibus nostris, temporibus domni et piissimi imperatoris Karoli augusti, restaurata esse videtur» (r. 4).¹

La dedicació de l'església d'Urgell, de principis del segle IX, constitueix una fita memorable en la història de la nostra terra : ella ens demostra que les altes valls del Pireneu romangueren quasi lliures de la invasió musulmana, i que la vella seu muntanyenca, erigida per dret de naturalesa en metròpoli dels pobles pirenenics, regí i impulsà la reconquesta en tot el nord-oest de Catalunya. Donaria bo poder anar seguint, amb els documents davant dels ulls, any per any i dia per dia, els progressos d'aquella gran epopeia en la qual els nostres cabdills lluitaren amb tan braó fins a haver aconseguit, amb l'ocupació de Balaguer a principis del segle XII, veure allunyats els invasors de les fronteres del bisbat!²

1. Trobem constituït el bisbat d'Urgell durant els temps visigòtics. El seu primer bisbe cert i indubitable és sant Just, qui signà el segon concili de Toledo de l'any 527 (VILLANUEVA, obra cit., t. X, p. 7). És quasi segur que a partir d'aquesta data continuà sense interrupció la serie dels seus bisbes, els quals, vivint arcerats en el cor del Pireneu, a l'abric de la barrera imponent de muntanyes que envolten l'alt país d'Urgell, d'accés difícilíssim en aquells temps, pogueren suportar amb major fortuna que llurs veïns els horrors de la invasió musulmana. Consta, no obstant, amb tota certitud, que la seva església pontifical fou destruïda i reedificada a darrers del segle VIII, en temps de Carlemany, el gloriós restaurador del món llatí. En crear aquest emperador la *Marca d'Espanya*, ço és, un estat transpirenenc, a l'objecte que servís de barrera a les incursions dels alarbs en la Gal·lia meridional, intervingué eficaçment en la reconstitució del nostre país, impulsant-ne la reconquesta i posant els fonaments del seu govern.

2. En la data d'atorgació de l'acte, el país desocupat pels musulmans, en una part i altra del Segre, sembla que no baixava gaire més avall d'Oliana. Els últims llocs que se citen en aquesta frontera són, en la banda esquerra, Altés i Madrona (r. 18), i la Clua, Pallerols i el Riaup en la banda dreta (r. 19); que, seguint el curs del susdit riu, poden considerar-se com els darrers pobles pertanyents a la comarca de l'alt Urgell o Urgellet, que és com s'anomenaven, en els segles posteriors, la ribera del Segre i valls afluent

Tota la regió central del Pireneu, des del Puigmal a les Malèides, estava repoblada durant el regnat de l'emperador Lluís *el Piadós*. (814-840), el gloriós fill de Carlemany. Ella ve admirablement descrita en el celebèrrim document. El bisbe Sissebutus, reunit, amb gran acompanyament de nobles i poble, en el lloc anomenat *Vicus*, cap pontifical del bisbat, Santa Maria de la Seu d'Urgell,¹ consagra la seva seu, i, amb autorització de

compreses entre Oliana i Pont de Bar. La reconquesta anà baixant pausadament al principi. A mitjàn segle x arribava fins als llocs de Sanaugia i Torà, i abans de l'any 1024 el bisbe sant Ermengol havia guanyat Guissona de les mans dels infidels. (Perg. original.) Un document de l'any 1033 ens dóna la frontera exacta en la part muntanyosa de la ribera del Ció. El comte Ermengol i sa muller Belaskita venen a uns particulars «... vindimus vobis terra erma, qui est in extremitate finium markiarum de comitatum Orgellitense et in acie oculus Hismaelitarum positus, vocitatus ipse locus ad ipsa ecclesia que dicunt de Guansero cum suorum terminios. Qui afrontant ipsa omnia, de parte orientis in ipsa uilla de Torres in terminio de Ribellas, et pertransit inde et vadit usque in ipsa Guardia de ipso Olmell; de meridie in rivo Cione vel in eius discursum; de occiduo in Koskoll; de parte vero circi in ipsa Guardia de ipso Ledoncell et pervenit ad ipso torrent de ipsa Cerkosella, deinde vadit in Gungent de ipsa Rabaza...» (Perg. solters.) De mig segle XII endavant, els documents ja no ens donen sinó els contractes de terres del baix país d'Urgell, les quals reconquistades en el segle anterior, moltes d'elles eren assignades a les diverses senyories que havien ajudat a la gran obra. Tots els monestirs d'Urgellet, i singularment els de Tavernoles i Elins, rebien donacions dels comtes i altres principals senyors.

1. En els documents primitius es llegeix constantment el mot *Vicus* aplicat a la Seu d'Urgell, i aquesta denominació perdura fins a darrers del segle XI. Sens dubte caigué en desús a mesura que s'extingí el record de les invasions amb l'avançament progressiu de la novella civilització, que s'anà intensificant cada dia més. Sembla que aquest nom devia ésser sinònim de suburbi, vila nova, raval o veïnat de cases més modern en relació amb la *civitas*, sempre d'origen més remot. Els antics pobladors, sempre exposats a noves invasions, emplaçaven els pobles en les altures; construïen les cases damunt els tossals o promontoris que els oferia el terreny, com a més avinentes per als fins de la defensa. Els edificis de l'esplanada, que mantes vegades s'estenia arràn del puig, podien considerar-se com un eixamplament del poblat primitiu, en el qual, com a *castrum* disposat per a la defensa, es redossaven els habitants en moments de perill. Els documents de l'època romànica ens donen l'existència de la *Civitas* i el *Vicus* aquí a la Seu; termes que el DR. BALARI (*Orig. Hist. de Cat.*, p. 476) suposa correlatius. — Referent al mot *Urgell*, al qual tantes i tan diverses explicacions s'han volgut donar (quasi sempre inspirades en la llegenda), cal apuntar que, per aclarir-ne l'etimologia s'haurà de tenir en compte el nom de lloc o poble d'*Urg* en la Cerdanya, del qual indubtablement és provinent, així com del primer, a darreríes del XII, es derivà *Urgellet* per expressar l'alt país o muntanya d'Urgell i distingir-lo del baix país o terra plana.

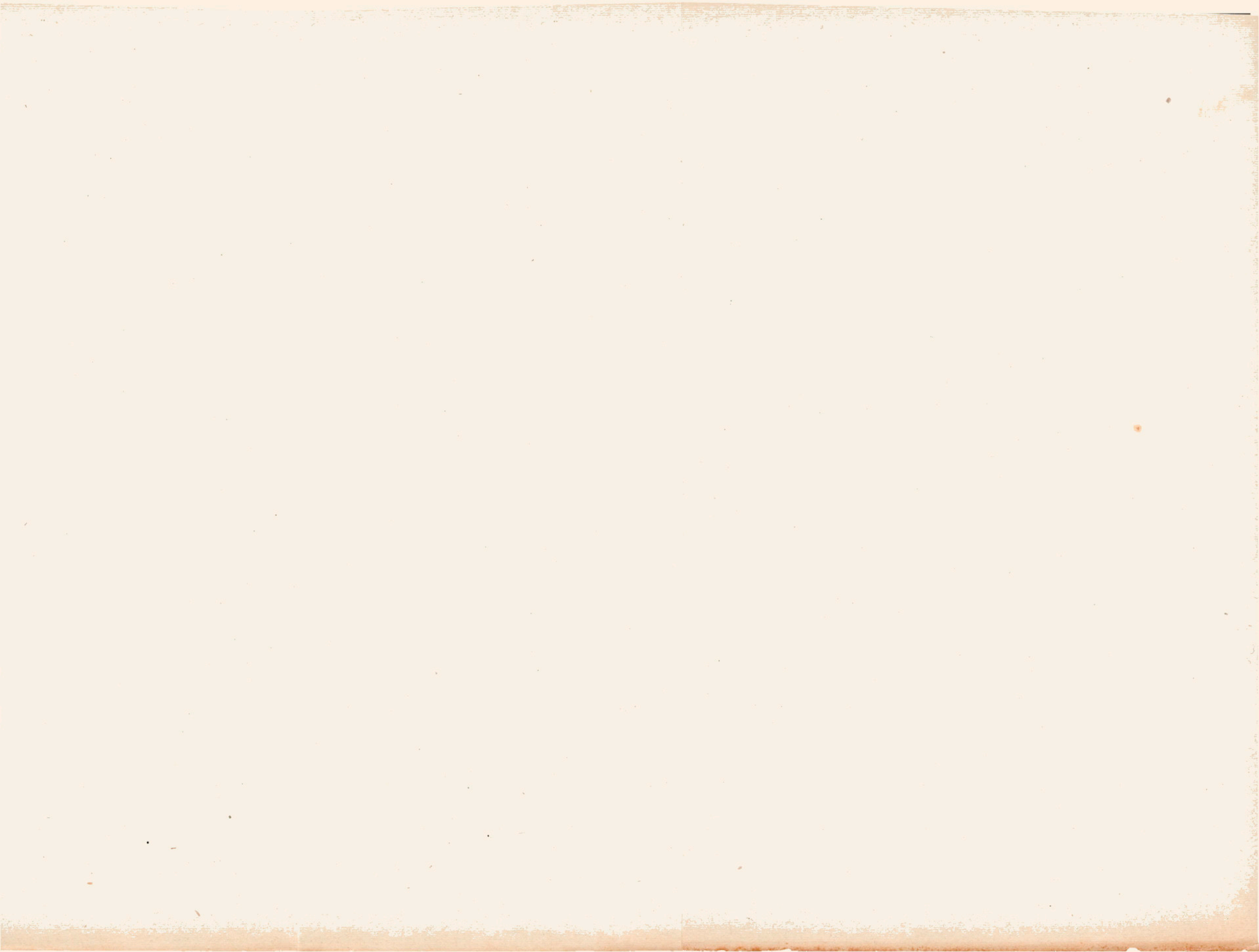
l'emperador i del comte Suniefredus, qui assisteix personalment a la cerimònia, procedeix a la seva dotació, adjudicant-li en primer terme «... omnem episcopatum Hurgellensem, atque Cerdanensem, vel Bergitanensem, sive Paliarensem, atque Ribacur-sensem...» (r. 8), que són les grans comarques polítiques, o comtats, dintre les quals van compreses les comarques secundaries, valls o afraus que són de seguida objecte de descripció més detallada amb l'enumeració de tots i cadascun dels pobles, parroquies o esglésies compreses en elles. Així, en l'enumeració dels llocs de la comarca de la Seu, o alt Urgell, van compreses les actuals valls de Sant Joan, Andorra, Castellbò,¹ Pallerols, Noves i Guils; les de Tost, Labança, Lord, terres de Solsona, Ribera salada i vall de Cabó; en la Cerdanya (que apareix la part més repoblada de totes) es citen els llocs compresos dintre els primitius *pagos* o comarques del Baridà, Telló i Llivia, les valls d'Alp o la Molina i vall de Ribes, amb el poble de Caballera a una hora de Camprodon, saltant d'aquí a la Pobla de Lillet, que amb Bagà i Gòsol formaven els límits de la Cerdanya amb el Bergadà. Aquest ve resseguit, vall per vall, en tota la seva extensió, confrontant en la comarca de Bages amb Merola i Puigreig, i en el Llussanès amb la parroquia de Marlès. Les terres del Pallars també van detallades, amb llurs múltiples valls i comarques de Sort, Romadriu, Tirbia, Ferrera i Cardós, les enlairades valls d'Aneu i Espot, davallant a la del Flamicell amb Senterada, i anomenant amb Tremp la capital de la Conca o Pallars jussà. Apareixen, finalment, en el Ribagorça, Santa Maria d'Alaó a les vores del Noguera, Sant Pere de Taverna en la vall alta de l'Essera, i la pirenenca vall de Gistau (*Gestabiensis*), afluent del Cinca.

El notari que redactà el document tenia conegut el país : anota tots els llocs amb un cert ordre topogràfic, com si tingués un mapa al davant, o com si, havent recorregut el país, anés recordant la seva topografia. Són anomenats 289 pobles, comp-

1. Hi ha alguns pobles d'importància que devien existir com a parroquies, o almenys que devien tenir església en aquell temps, i que l'acte de consagració no anomena. Així el lloc de Castellbò (*Castro leone*), bressol de la cèlebre família vescomtal d'aquest nom; Olius, en la ribera del Cardener; Ribes, cap de la vall d'aquest nom; Taús, en les últimes estribacions de la serra de Boumort, damunt la vall de Cabó; etc.

tant-hi els noms de les valls que descriu, dels quals en pertanyen 129 a l'alt Urgell i comarca de Solsona, 85 a la Cerdanya i vall de Ribes, 31 al Bergadà, 42 al Pallars i 2 al Ribagorça. Quasi tots els llocs que se citen existeixen encara avui conservats en viles i pobles actuals, en noms de masíes, o senzillament en noms de partides de terreny. Són poquíssims els que han quedat per identificar.

L'escriptura redactada en la solemníssima ocasió de consagrar i dotar l'església d'Urgell, de principis del segle IX, custodiada en el riquíssim arxiu de la catedral urgellenca, fou tinguda tots temps per document autèntic i feaent, utilitzat mantes vegades per servir de prova com el més antic instrument de possessió a favor del Capítol i església de la Seu. Resta conegut dels nostres erudits el cèlebre judici hagut l'any 1024 dintre l'església de Sant Pere de Ponts davant dels comtes d'Urgell i Barcelona, acompanyats de la flor de llurs magnats. Es discutia la possessió de l'església de Cortiuda i els delmes i primícies de Castelló, que l'abat Duràn, de Santa Cecília d'Elins (prop de Pallerols del Cantó), tenia apropiats feia més de cent anys. Representava la part demandant, que era el bisbe sant Ermengol, el prevere Seniofred, notari de la seva església; i sota l'ordinació d'En Ponç Bonfill Marc, jutge constituït pel comte d'Urgell, foren requerits els testimonis. «Postea — continúa el document — allate sunt ab utrisque partibus auctoritates scripturarum. Inventa tamen est a parte petentis scriptio dotalis tituli quam fecerunt predictae ecclesie Orgellitane, vir venerabilis Sisebutus, inde episcopus et Suniefredus, comes, die dedicacionis huius ecclesie per iussionem domni Ludoici, imperatoris Augusti, Romanum ac presertim totius Europe gubernans imperium, ex omni episcopatu Orgellensi atque Cerdaniensi et Bergitanensi sive Palearensi atque Ripecurcensi, cum omnibus parrocchiis atque ecclesiis et prediis sive cellulis, terris atque vineis vel mansionibus in supradictis comitatibus vel locis supranotate Sedi pertinentibus. In qua inter alia, predictam ecclesiam de Curticita in iure Sedis predictae confirmaverunt dicentes : *Deinde tradimus et condotamus...* Deinde ostensum est preceptum domni Hludoici, imperatoris predicti, regii nominis anotacione firmatum et decentissime regio sigillo signatum, per quod in manu predicti Sisebuti confirmavit idem augus-

tus, in iure episcopalis ecclesie sepedicte, omnem episcopatum supradictum, inter alia, ita dicens : *Precipimus atque iubemus...* Et item ostensum est alterum preceptum, regio more signatum atque firmatum, per quod in manu Possedonii episcopi, iamdictus Hludovicus Augustus iterum confirmavit omnem supradictum episcopatum in iure prefate ecclesie Orgellitane. Dehinc allatum est tercium preceptum prestantissimi Karoli, filii Hludoici predicti, cuius munimine idem rex Orgellitane ecclesie, supradicta omnia in manu Wisadi prisci, presulis, confirmavit. Postmodum, perlecta sunt apostolicorum pontificum romana privilegia, scilicet, Agapiti et Silvestri et Benedicti, que temporibus episcoporum Sedis Orgellensis Wisadi moderni et Sallani et supradicti Ermen-gaudi facta fuerunt, per quorum inviolabilem institutionem et indissolubilem ab eis editam contra desertores sancte Dei ecclesie anathematis condempnationem, omnia sunt supradicta in iure prenotate Sedis confirmata atque stabilita...»¹

Els dos *preceptes* de l'emperador Lluís el *Piadós*, que s'esmenten en aquesta llarga cita, ens duen a parlar de la data en què va

1. Arxiu capitular d'Urgell, pergami original, i cartulari, f. 80, d. 228. (Cf. *Marca Hispanica*, col. 434, i VILLANUEVA, obra cit., t. X, p. 141). La documentació del monestir fou rebutjada per haver-se trobat, en una donació del comte Borrell, falsificada la firma del bisbe Wissad. El jutge Ponç Bonfill Marc (el redactor dels *Usatges* segons el DR. BALARI, *Orig. Hist. de Cat.*, p. 450), després de citar el text corresponent de la llei gòtica, fallà a favor de l'església d'Urgell. — Es llegeix, així mateix, en la minuta d'un litigi sobre la possessió de les esglésies del Pallars, escrita en paper a últims del segle XIII : «Est sciendum quod dominus episcopus et capitulum Urgellensem asserunt parrochias de Siarb et de Lagunes et Serbaos cum villulis et terminis earumdem et decimis et primiciis, Urgellensi ecclesie pertinere; ad quod probandum seu declarandum, inducunt quoddam antiquissimum instrumentum in quo continetur qualiter dicta ecclesia per I. Sisebutum, servum servorum Dei episcopum, inter plurima alia fuit de predictis dotata de consensu principum. Que quidem donacio vel dotacio fuit confirmata et corroborata per Lodoicum et per Karulum, antiquissimos imperatores; et per Acapitum et Silvestrum et Urbanum et Benedictum, Romanos pontifices, ut in privilegiis predictorum principum et pontificum hec plenius continentur...» L'autoritat de l'acte de consagració fou també aduïda i transcrita íntegrament, l'any 1390, en un procés sobre jurisdiccions, el qual resta aplegat en un volum sota el següent títol : «Processus compromissi honorabilis Capituli Urgellensis et Consulum civitatis Urgellensis.» Serví per a provar la següent posició de dret : «Item ponit quod prefatum honorabile Capitulum in dicto Castro [de Nabiners] et eius terminis habet et exercet, habere et exercere consuevit, omnimodam iurisdictionem meri et etiam mixti imperii quociens cassus occurrerit.»

ésser dedicada la catedral d'Urgell. Sembla que aquesta no ve pas expressada exactament en l'escriptura. El fet que l'escriba anotés l'any VI (r. 52) en lloc de l'any XXVI de Lluís *el Piadós*, que correspon a l'any 839 o 840 de Crist, fou la causa que fins a molt modernament la consagració de l'antiga catedral de la Seu s'hagués cregut efectuada amb tota certesa l'any 819 o 820. Aquesta equivocació (*sic?*) forçosament havia de produir un desconcert en les dates d'existència dels bisbes d'Urgell de la primera meitat del segle IX. El P. Villanueva, a qui es deu l'estudi més complet, avui existent, sobre l'episcopologi d'Urgell, posa, després del bisbe (?) Leideradus,¹ els quatre prelats següents: Possedonius I, qui es troba l'any 815 (consta de la donació que féu en dit any el comte Fredol);² Sissebutus I, bisbe de l'any 819 al 823 (la primera data es dedueix únicament de la de l'acte de consagració, i la segona de la copia del diploma de Lluís *el Piadós*); Possedonius II, existent l'any 823, 21 de juny (data del diploma del mateix emperador, original en aquest arxiu, confirmant-li el monestir de *Sancta Grata*);³ i Sissebutus II, qui ocupa la nostra seu en 833 (acte de consagració de Lillet) i en els anys successius.⁴

1. *Viage literario...*, t. X, p. 40 i ss.

2. Cartulari de Tavernoles, f. 67, d. III, i VILLANUEVA, obra cit., t. X, ps. 49 i 228. És una donació atorgada pel comte *Fredelaus* o Fredol, amb consentiment del bisbe Possedonius, al cenobi de Sant Cerni «qui ab antiquo est fundatus in pago Urgellitano» de la cel·la (cellulam) o església de Sant Esteve i Sant Hilari, que ell va edificar «in confinio Ceritanie», en el lloc de «uilla Sogra mortua...» És de 28 de juliol de l'any 815. El comte Fredol ho devia ésser de Cerdanya i Urgellet. (Cf. *El Vizcondado de Castellbó*, per J. MIRET I SANS [Barcelona, 1900], p. 21.)

3. *Marca Hispanica*, ap. IV, i VILLANUEVA, obra cit., t. X, pl. 54. Es diu en aquest document que feia temps s'era concedida llicència al bisbe Possedonius per a fundar monestirs en els llocs erms. Afegeix el P. VILLANUEVA (lloc cit., p. 55): «Pero no se entiende como será, el que ha tanto tiempo se le hubiese concedido licencia para edificar aquel monasterio, siendo cierto como es que tres años antes de este era obispo Sisebuto. O digamos que el Posedonio, á quien se dió aquella facultad, era el otro del mismo nombre, de que ya dijimos.» Aquest diploma afavoreix l'opinió de MR. BLADÉ, que sols hi hagué un Possedonius i un Sissebutus.

4. VILLANUEVA, obra cit., t. X, ps. 57 i 231. L'acte de consagració de l'església del castell de Lillet, l'any 833, es conserva original en aquest arxiu. És un bell exemplar d'escriptura visigòtica, d'un caràcter més pur que el de l'acte de la Seu. Dels anys successius, hi ha altres memories d'aquest bisbe. L'any 840 regia la nostra seu en fer el comte Suniefredus

L'historiador francès Jean-François Bladé afirma que aquests *quatre* personatges, tan meravellosament alternats, que se succeeixen en un espai de temps relativament tan curt, no són més que *dos*. Possedonius era bisbe en 815 i 823, i és únicament perquè es creu que la catedral de la Seu va ésser consagrada l'any 819 que s'ha intercalat entre les dues primeres dates un prelat de nom Sissebutus I. La consagració de la catedral d'Urgell ha de fixar-se, doncs, en l'any 839 o 840, en què hi havia certament un bisbe anomenat Sissebutus.¹

Encara que la solució aportada per l'anotador francès sembla que hagi d'ésser admesa, cal tenir en compte els dos diplomes carolingis que la contradueixen obertament. Els diplomes de confirmació del bisbat d'Urgell atorgats per l'emperador Lluís *el Pia-dós*, a nom d'un bisbe Sissebutus el primer, amb la data de 12 de març de 823 (any X del referit emperador), i a nom d'un bisbe Possedonius el segon, datat a 21 de desembre de l'any 836 (XXII del mateix monarca), aporten noves dades en la difícil qüestió de la fixació de la data de la consagració de la Seu. Ambdós figuren en el cartulari, f. 12, d. 16 i f. 13, d. 18; i del segon hi ha una altra copia en pergami, feta segurament a últims del segle XII. Sembla que no pot dubtar-se d'haver existit llurs originals respectius, que avui desconeixem. Com a tals vénen citats en els actes del litigi de l'any 1024, i es pot deduir que hauria existit un bisbe Sissebutus, anterior a un que s'anomena Possedonius, a favor del qual (d'aquest darrer) es féu *iterum* (segona vegada) la confirmació del bisbat. Resta mancada de valor l'explicació de Mr. Bladé si abans de Possedonius (815-823) es prova l'exis-

donació a Santa Maria d'Urgell, que antigament fou construïda pels fidels i destruïda pels infidels, etc. (Cartulari, f. 238, d. 807, i *Marca Hispanica*, ap. II), d'una mojada de terra llaurable, situada prop de l'església de Sant Pere i Sant Andreu. Indubtablement és emparentat amb el de l'acte el text d'aquesta donació, la qual devia ésser feta simultàniament a la dotació de la Seu.

1. *Histoire Générale de Languedoc*, ed. Privat, vol. IV, col. 900, nota. L'explicació de MR. BLADÉ es pot dir que ha estat acceptada per tots els tractadistes moderns. El SR. BOTET I SISÓ la confirma en el seu massís treball *Los Condes beneficiarios de Gerona*, p. 57 (Girona, 1890), assegurant que no és possible fer del comte Suniefredus un comte beneficiari d'Urgell fins per allà al 839 o 840, en què trobem que fa la donació esmentada en la nota anterior.

tència d'un bisbe Sissebutus, que en la seva tesi sols és admissible de l'any 833 endavant. Si els documents aduits l'any 1024, davant En Ponç Bonfill Marc, fossin només trasllats, es podria témer, amb molt fonament, que llurs dates haguessin estat esmenades per conformar-les a la data (en aquesta suposició, equivocada) de l'acte de consagració, a fi d'allunyar tota sospita d'error en la cronologia dels bisbes; mes, tractant-se d'originals que hem de suposar autèntics en totes llurs parts, cal reconèixer que des d'aquest punt de mira creix el dubte sobre la certitud de la data de la consagració de la catedral d'Urgell, que es tenia per resolta definitivament a favor de l'any 839 o 840.¹

L'acte original de la consagració de la catedral d'Urgell és un pergami escrit a una sola columna, el qual conté el nombre just de cinquanta cinc ratlles de text. A mida 61 × 52 centímetres, i, encara que apareix segat, principalment en dos indrets, a causa del plegat en què havia estat fins al present, es pot dir que romà admirablement conservat.² Fou escrit pel prevere *Julianus* (r. 55), qui devia ésser un dels clergues majors de la renascuda seu. La influència carolingia es deixava sentir en la nostra terra. La tradició visigòtica anava cedint a l'empenta dels nous corrents; i, amb tot i escaure's en els començaments del segle IX, el segle d'or de l'escriptura visigòtica,³ l'acte de consagra-

1. El P. VILLANUEVA (obra cit., t. X, p. 54) parla del primer diploma dient: «No va copia de la escritura porque ya dije que sólo son traslados lo que he visto...» El segon va copiat en *Marca Hispanica*, ap. XI. El P. VILLANUEVA, amb tot i afirmar (id., p. 53) que el primer «... es en substancia parecido al que publicó la *Marca Hispanica*, ap. XI...», i rebutjar aquest segon (id., p. 57), dedueix del primer l'existència d'un bisbe Sissebutus. El segon diploma, en afirmar l'existència d'un bisbe Possedonius l'any 836, contradiu l'acte de consagració de Lillet de 833, publicada de l'original en el *Viaje literario...*, t. X, ap. VI. Aquest diploma de l'any 836, que és l'únic publicat íntegrament, és examinat pels editors de *Recueil des Historiens des Gaules* (t. VI, 509, nota 6), els quals «... constatent, avec raison, que la formule d'invocation est insolite, & ne convient pas aux diplômes de Louis le Debonnaire.» Cf. MR. BLADÉ, obra i lloc citats). La copia del primer diploma en el cartulari (fol. 12) no convé exactament amb el tros que resta copiat en els actes de l'any 1024.

2. El segat del pergami impedeix únicament que puguin ésser llegides part de les ratlles 28 i 36. Ara de poc, mercès a la bona cura del senyor bisbe i Capítol, el preciosíssim document ha estat posat dintre d'un quadre, el qual resta col·locat en un pany de paret de l'arxiu.

3. *Manuel de Paléographie*, par MAURICE PROU (París, 1910), p. 101.

ció de la Seu és infestat d'elements carolingis. La seva escriptura es pot qualificar de visigòtico-carolingia.

Veu's aquí les diferències més remarcables. Usa indistintament la *a* visigòtica,¹ oberta per alt, semblant a una *u*, i la *a* composta d'una *c* i una *i*, juxtaposada, derivada de la *a* oncial carolingia.² La *f*, al revés de la visigòtica, traspassa el nivell superior ordinari de les altres lletres. La *g* minúscula carolingia és molt distinta de la *g* minúscula visigòtica. Aquella, que és l'única que es troba en el nostre document,³ té sempre la cua encorbada en forma de ganxo rodó, i la característica especial de la *g* visigòtica és la cua recta o vertical, igual a la lletra *q* amb la diferència d'una lleu obertura en la part superior. La *r* i la *s* carolingies, al revés de les visigòtiques, surten en la part superior del nivell ordinari de les altres lletres, i són també més allargades en la part inferior. En l'acte hi ha dues classes de *t*: la visigòtica pura, que té la forma de *o* i *a* modernes juxtaposades, i la carolingia, tan semblant a la nostra d'avui.⁴

Una particularitat ortogràfica del nostre document, que el col·loca entre els del període carolingi, és sens dubte l'anar-hi precedits de *H* quasi tots els mots de significació geogràfica començats en vocal, o sigui els noms del llenguatge vulgar que l'escriba s'esforça en llatinitzar. Així: *Hurgellensium* (r. 2), *Harts* (r. 10), *Hasnur* (id.), *Horgolelle* (id.), *Handorrens* (id.), etcètera; als quals noms s'ha d'afegir el personal, d'origen germànic, *Hludovicus*, no començat en vocal.⁵ Cal esmentar, així mateix, l'ús general de la *K*, en la mateixa classe de mots, per reemplaçar al principi de paraula el so fort de la *C*. Així: *Ka-*

1. Sembla que aquesta *a* no és un element propi de l'escriptura carolingia, sinó més aviat una importació. PROU (obra cit., p. 178) sembla afirmar el contrari.

2. La mateixa *a* és usada en l'onzial visigòtica.

3. N'és l'única excepció la *g* del mot *Ildigermus* (prova clara que és original el document), que és la firma d'un dels personatges assistents (r. 54, final).

4. En l'acte s'usa moltes vegades la primera. En les dues paraules *constructe sunt*, del final de la ratlla 19, són carolingies les de la primera i visigòtica la del *sunt*.

5. Sembla que el fer precedir de *H* els mots de la parla vulgar en ésser llatinitzats, volia significar una dulcificació en la pronúncia del mot. (Cf. A. GIRY: *Manuel de Diplomatique*, p. 354. París, 1894.)

roli (r. 4), *Kalpiciniano* (r. 9), *Kanillaue* (r. 11), *Karchobite* (íd.), etcètera. Deixant aquests fenòmens a l'anàlisi dels filòlegs, consignarem tan sols que el llatí dels documents d'aquella època és molt influït per la fonètica de la llengua vulgar, la qual, al mateix temps, n'altera les formes gramaticals.

Els actes de consagració de les nostres antigues esglésies són els documents que aporten major quantitat de vocabulari topogràfic, de gran interès per als estudis etimològics. En estendre l'escriptura que havia de perpetuar el record de la dedicació d'una església, curaven de consignar seguidament la seva dotació, o sigui d'anotar amb tota minuciositat les diverses terres i possessions que pel bisbe, magnats i particulars assistents a la cerimònia li havien estat adjudicades per subvenir a les necessitats del culte. L'església de Santa Maria d'Urgell fou dotada amb tanta solemnitat, que en l'escriptura de la seva dedicació es complagueren a transcriure d'un a un quasi tots els pobles i llocs de son extensíssim bisbat. Per aquesta raó la dita escriptura fou anomenada la primera carta geogràfica del nostre Pireneu.

La publicació acurada de tan important document contribuirà no poc a l'esclariment de la topografia històrica d'aquestes ignorades comarques, i, a l'ensem que facilitarà als nostres filòlegs un conjunt ben apreciable de materials per a l'estudi de les transformacions dels noms de lloc, podria ésser la base del gran diccionari topogràfic de la nostra estimada llengua, que es podria anar agrupant segons l'àrea geogràfica dels nostres antics bisbats.¹

1. La present transcripció diplomàtica ha estat presa fidelíssimament de l'original, tenint en compte les precaucions que recomana el tractadista francès A. GIRY en son *Manuel de Diplomatique*, p. 470. Segueix al document un índex comparatiu de tots i cadascun dels noms de lloc que surten en l'acte. Aquest repertori geogràfic pot constituir la base d'un més extens i complet *Nomenclator* històric de quasi tots els pobles que formen avui els bisbats d'Urgell i Solsona. Resta distribuït de la següent manera: van escrits en la primera sèrie els noms de lloc segons el text de l'acte original; ve de seguida la còpia de quasi tots els mateixos noms, tal com són escrits en l'escriptura o *Capbreu* dels censos i altres drets (cartulari, f. 11, d. 15) format tres dies després de la consagració de la catedral. El *Doctor BALARI* (obra cit., p. 269) és de parer que aquest document ens dona l'equivalència vulgar o parlada dels noms llatinitzats de l'acte. Ve tercerament la transcripció exacta de tots els mateixos noms de lloc, tal com es troben en una còpia de l'acte original, feta damunt pergamí a últims del segle XII, que ve a ésser la mateixa del cartulari (f. 12, d. 17), la qual ens

Regnante inperpetuum *Domino nostro* Ihesu xpo. tempore
 piissimo hac serenissimo domno Hludouico imperatore augusto
 diuina proteccione choronato Romanum gubernans imperium.
 atque per *Dei misericordiam* rex Franchorum et Langobardorum.
 5 adiuuante *Domino* et quooperan²| te diuina clemencia atque
 largissima pietate. cetus conueniencium religiosorum principum
 siue hordinis clericorum. nec non et plurima uulgus populi Hurgellensium atque Cerdaniensium uel Bergitanensium siue Paliarensium. ob religione sancte et indiui³| due Trinitatis. et amorem uite celestis. una cum predictorum hurbium pontifice domno
 10 Sisebuto. atque domno Suniefredo illustrissimo comite qui apud supradictum imperium accepta potestate qualiter hodie uidetur habere. quo adunati sunt in gremio sancte et⁴| matris ecclesie. in loco qui dicitur uicus quod est capud ecclesiarum pontificalis supra dictorum hurbium. sancte Marie Sedis Hurgellensis. que antiquitus a fidelibus constructa et ab infidelibus destructa. atque a parentibus nostris temporibus domni et piissimi imperatoris Karoli augusti restau⁵| rata esse uidetur. Nos autem gracias agentes Deo omnium largitori ad diem dedicacionis diligenti animo congregati consistimus. Cumque in hac principalem ecclesiam sancte Marie omnes unanimiter consisterent. hostensum est a predicto Sisebuto illustrissimo episcopo quod⁶| nulla debet esse ecclesiarum dedicacio. nisi prius omnium rerum possessionibus per scripture tradite sint. Ideoque ego Sisebutus seruus seruorum Dei episcopus consecro hanc matrem ecclesiam sancte Marie Sedem Hurgellensem. et cum auctoritate Dei et sanctorum patrum. sicut in librorum kanonum⁷| uel decreta pontificum sancxitum est. una cum iussione prestantissimi imperatoris nostri. seu domni Suniefredi predicti comiti. cum obtimatibus uel principibus seu religiosorum clericorum hac uulgus populi. unanimiter in *Domino* tradimus et condotamus atque con⁸| firmamus omnem episcopatum Hurgellensem. atque Cerdaniensem. uel Bergitanensem. siue Faliarensensem. atque Ribacursensem. cum omnibus parroecchiis atque ecclesiis. uel prediis. siue cellulis. terris atque uineis uel mansionibus in supra dictis urbibus supra dicte⁹| sedem. omnia ibidem pertinentem. Tradimus atque condotamus parrochias Hurgellensem pagus eidem pertinentes idest ipsa parrochia prime Sedis Uicho siue sancti Stefani. uel Kalpiciniano Linzirt atque Sardinia. seu sancta Columba. Deinde ipsa parrochia de Archauelle siue¹⁰| ipsa Ferrera. siue ipsa parrochia de

dóna molts noms en llur accepció vulgar, car les copies d'aquell temps sobre mots del llenguatge vivent eren molt lliures i optaven sovint per la transcripció dels mots tal com els eren coneguts. Finalment, l'última serie és destinada a la identificació dels noms de lloc, és a dir, dóna llur equivalencia en el llenguatge actual.

- Harts. uel Ciuici. atque Hasnur. uel *sancti* Iohannis. siue Horgelle atque Ouosse cum uillulis uel uilarunculis earum. Tradimus namque ipsas parrochias de ualle Handorrensis idest ipsa parrochia de Lauredia. atque Andorra cum ¹¹ | *sancta* Columba. siue illa Maciana. atque Hordinaui. uel Hencampo. siue Kanillaue cum omnibus ecclesiis atque uillulis uel uilarunculis earum. Deinde ipsa parrochia de Stamariz. siue Bescharan. atque Karchobite cum ipsos Torrentes. Similiter ipsa parrochia ¹² | de Uillanoua. uel Banati. atque Lothone cum ecclesia *sancti* Jacobi. siue illa parrochia de Alasso. uel ipsa parrochia de ualle Horsianensem cum Adragigno. Deinde Napinerios siue Olla fracta. atque ipsa parrochia de Tost. uel Montedamno. siue ipso Plano cum Uillanoua. ¹³ | atque Assoa. uel Adralle. siue Kastellione. uel Uilla mediana. siue Kasamuniz. et *sancta* Cruce cum Stacione. uel Palierolus. siue eciam Cutenabarcii. atque Aniano Ortone cum Sollanello. uel Cerketa. atque Kampilias. Harum parrochiarum cum omnibus ecclesiis. seu uillulis atque ¹⁴ | uilarunculis earum. Similiter ipsa parrochia de Nouas atque Garamonse. uel Helinse. atque Berhen. siue Eguils. seu eciam Tauarcita cum Confulente. uel *sancta* Eulalia cum Coniuncta. atque Uillarubea cum Bochona uel Tyrone cum omnibus ecclesiis. uel uillulis atque uilarun ¹⁵ | culis earum. Deinde ipsas parrochias de ualle Labancia. idest Banieras. et Eterrito. uel Spelunka. atque Uuardia. siue Fraxano et Corneliana atque Jausa. uel Tuxen cum omnibus ecclesiis uel uillulis atque uilarunculis earum. Deinde ipsas parrochias de ualle ¹⁶ | Lordensis idest ipsa Petra cum Argilers. uel Siskero cum Linars et Montecaluo. siue illa Curriz. uel Mesapolo. atque Terremos. siue Tarauil. et illo Cincto. uel ipso Currizano. atque illa Tintillagine. uel Odera. seu ipsa Mora. uel illa Silua. atque Bissaura. harum parrochiarum cum omnibus ¹⁷ | ecclesiis. uel uillas. siue uillulis atque uilarunculis earum. Deinde Celsona cum Iouale et ipsa Lena. siue Ladurci. atque Ualle infernale. uel Timoneta cum Terraciola. siue Kanauita. atque Odden. seu Helinniano. uel Kabrils. siue Perlas. atque Kannellas. uel Muiopulto. ¹⁸ | atque Lezonoas. uel Pampano. seu illa Salsa. et ipsos Turmos. uel Uallehando. atque Huliana. Auotense. siue Madrona. Deinde ipsas parrochias de Kapudeizo Horganiano. uel Fauano. atque Kapudeizo. siue Nargone. uel Cuuilare cum Montanione. uel Saliente. seu ¹⁹ | Archas. atque Iazouez. uel Curtizda. siue Palierolus. atque Rialbo. seu alio Rialbo. uel ipsa Clusa. siue eciam ipsas parrochias de ualle Tarualdo cum Terraciola. Istarum parrochiarum Hurgellensium pagus. cum omnibus ecclesiis que constructe sunt uel deinceps construuntur. et cum omnibus ²⁰ | uillulis atque uilarunculis earum. et cum decimas et primicias. tam de planis quam de montanas. siue in conuallibus seu de aprisionibus uel rupturis. totum et ab integrum. sic tradimus atque condotamus huius

matris ecclesie sancte Marie Sedis Hurgellensem in perpetuum
 abituras. ²¹ Tradimus eiam omnes parrochias comitatu Cerdaniensem, supradicte sedis pertinentes, in primis ipsa parrochia
 90 sancte Marie Tollonensis, cum Uillaetere, seu uillulis eidem
 ecclesie pertinentes. Deinde Nerimiano, uel Monteliano, siue Be-
 xabe cum ipsos Torrentes, atque Barguia ²² siue Bariense atque
 Arcegal, uel Nonsuelle cum omnibus ecclesiis uel uillulis atque
 95 uilarunculis earum. Deinde Arestothe cum Kacianeto, siue Mun-
 ciar cum Aransar, uel Trauerseras, atque Auoldo, siue Lesse,
 cum ecclesiis et uillulis earum. Inde uero ipsa parrochia de Prul ²³
 lianos, siue Annas, cum Taltennar, uel Orden, atque Cortalz, seu
 Ellar, uelut eiam Meranicos atque Geruli, siue namque Olorbite
 uel Alfi, atque Garexar, seu Alli, uel Geri, Sagane, atque Eguils,
 100 siue Exenegia, uel Ysauals, Euegi namque, Hur, uel, Angus ²⁴ tri-
 na, siue Targasona, atque Egadde cum Hodellone, siue Auizano,
 Leuia uero, siue Baiamite cum Stauar, atque Sallagosa, uel Allone,
 siue Ezerre, atque Darnacollecta, uel Anaugia, Olcegia autem,
 uel Kaldegas, atque Hyxi, seu ²⁵ Uillalupinti, Palierolus uero-
 105 uel Hansi, atque Kexanos, seu Estolle, siue eiam Albi, cum Mo-
 sollo, uel Saltegal, seu Euella cum Socramortua, hid uero Sana-
 uaster cum Uicinulas, siue Borre cum Oruz, uel Tartera hac Bi-
 tterris, Harum parro ²⁶ chiarum cum omnibus ecclesiis, uel uillis
 atque uilarunculis earum. Inde uero Duaria, uel Tosos, et Neuano,
 110 uel Kastellare, siue eiam Kerosalbos, et Fustiniano, uel Pardinias,
 atque Kaballera, siue eiam Lilieto, uel Bocrano cum Gauarre-
 to, ²⁷ atque Bagazano, seu Molinello, uel Turbiassi, Sallices uero,
 uel Gosal cum ipsos Uillares, Istarum parrochiarum comitatu
 Cerdaniensium, cum omnibus illorum ecclesiis et uillas uel uillulis
 115 atque villarunculis, et cum decimas et primicias, tam de ²⁸ planis
 quam de montanas siue de conuallibus¹ uel de aprisionibus atque
 rupturis ad predictas parrochias pertinentes, totum et ab integrum
 et cum omni reddito synodali, sic tradimus eas atque condota-
 mus huius matris ecclesie sancte Marie Sedem ²⁹ Hurgellensem
 120 in perpetuum habituras. Igitur tradimus atque condotamus
 omnes parrochias Bergitanensium pagus scilicet eidem sedem
 sancte Marie pertinentes, idest ipsas parrochias de Balcebre, uel
 de Macianeros, siue Figulus, ³⁰ atque Kastellare, seu eiam Foc-
 cocuruo, et Spinalbeto, uel Uillaosyl, atque Agilageros, Deinde
 125 ipsa parrochia de Frontiniano cum Kerubio, uel Montenigro, siue
 Palomera, uel Palomerola, siue eiam Uillalata, cum Gardila-
 ne, ³¹ et Roseto, atque Kastro adalasindo, siue Illa noz, uelut
 Malangez, atque Cerdaniola, seu illa Clusa, siue eiam Lapidis
 bellos, cum Cerchos, et Holoanne, uel Gerundella, atque illa Corre,
 130 Deinde Sagasse, siue Beneuiuere, uel Merles, atque eiam, ³² Puio

1. Tot el tros il·legible fins al mot *huius* resta transcrit de la copia del
 s. XII.

regis cum Merola. Istarum parrochiarum pagi Bergitanensis cum omnibus illorum ecclesiis. et uillas uel uillulis atque uillarunculis. et cum decimas et primicias. tam de planis quam de montanas siue de conuallibus uel de aprisionibus atque ruptu³³ ris. ad predictas ecclesias pertinentes. uel ad predictas parrochias pertinentes totum et ab integrum. et cum omni reddito synodali. sic tradimus eas atque condotamus huius matris ecclesie sancte Marie Sedem Hurgellensem in perpetuum habituras.³⁴ Tradimus uero ipsas parrochias comitatu Paliarensis supra dicte Sedis Hurgellensis sancte Marie. pertinentes. scilicet ecclesiam sancte Marie cuius locum uocitatum dicimus sancte Concorcordie (sic) cum eius parrochie uel uillares atque uilarunculis earum.³⁵ atque ipsas parrochias de ualle Stacione uel Inuicinio. siue Siarb. cum Lagunuas et Serbaos. et uilla Furoris. et ipsas parrochias de illo obago. uel de Berenui. et Somponui atque Montano hortone uel Riomatrice cum uillulis et³⁶ uilarunculis earum. seu eciam ipsas parrochias¹ *de ualle Tirbiense. Baien. et Alende. cum Ferrera. et Burg. et Uiros. Tirbia quoque et Tauascanni. uel Asneto. siue Helinsi uel Harauo. Cardosensis namque. sancte Marie que dicunt in Ribeira. uel Buslis³⁷ superiore atque subteriore. uel Labroso atque Uallato siue Uallatello. Anabiensis quoque sancte Marie que holim uocauerunt locus sancte Deodate cum eius parrochias. idest Borrosso. cum Iouo. et Assor. siue Sonne. et Isil et Alos atque Stirri.³⁸ seu Burgi uel Ceruo et Spotu. cum uillulis et uilarunculis earum. Deinde locus sancte Marie que dicunt sancte Grate cum parrochias et uillulis atque uilarunculis eidem ecclesie pertinentes. Inde uero ecclesiam sancte Marie que dicunt ad Trimplo.³⁹ cum omnia ibidem pertinentes. Istarum parrochiarum Paliarensis pagi cum omnibus illorum ecclesiis et uillas uel uillulis atque uilarunculis et cum decimas et primicias ad predictas parrochias pertinentes. siue in montibus siue in uallibus tam de cultibus. uel⁴⁰ aprisionibus et cum omni reddito synodali. sic tradimus atque condotamus huius matris ecclesie sancte Marie Sedem Hurgellensem in perpetuum habituras. Tradimus eciam ipsas ecclesias uel parrochias episcopales in pago Ribacursensis atque Gestabiensis.⁴¹ supradicte Sedis Hurgellensis sancte Marie. scilicet locum sancte Marie que uocant Halaone cum finibus suis. et ecclesiis ibidem subditis et uillulis atque uilarunculis earum. Similiter locum sancte Marie et sancti Petri apostoli que dicunt Tauerna.⁴² cum finibus suis et uillulis atque uilarunculis. et cum omnibus ecclesiis eidem episcopio pertinentes et cum decimas et primicias uel synodali reddito. sic tradimus atque condotamus sancte Marie supradicte Sedem Hurgellensem. Condota-

1. D'aquí fins a uel Asneto, que no es llegeix, degut al segat del pergamí, va copiat del transsumpte del s. XII.

175 mus eciam. ⁴³ condaminam prope hortum sancte Marie. et aliam
 conticuam condaminam et ortum prefate condamine adherentem.
 siue eciam omnibus alodibus cum omnibus eorum hedificiis. seu et
 uillis. ecclesiis. parrochiis. Kasis. uineis. terris. campis. pratis. ⁴⁴
 pascuis. siluis. saletis. arboribus pomiferis fructiferis uel infructi-
 180 feris diuersi generis. puteis fontibus molendinis piscariis. aquis
 aquarumque discoursibus. Kastellis montibus uallibus collibus adia-
 cenciisque eorum cultum uel incultum. ⁴⁵ et decimis ferri et picis.
 et terciam partem telonei de omnibus illius mercatis. hec omnia
 suprascripta tam in prefatam hurbem Hurgellensem quam in co-
 mitatu Cerdaniensem uel Bergitanensem. siue Paliarensis atque
 185 Ribacur ⁴⁶ censum cum omnibus rebus supradictis episcopiis
 pertinentibus omnia et ab integrum sicut de super insertum est.
 sic tradimus et condotamus sancte matris ecclesie beate et inte-
 merate uirginis Marie predictae Sedis Hurgellensis ista supradic-
 ta ⁴⁷ omnia in perpetuum habituram. Denique successoribus
 190 nostris in sepe iamdicte Sedis sancte Marie matris ecclesie degentes
 iuris eorum atque dominio subiungimus et perpetuo mancipamus.
 ut pleniter hordinent atque disponant. et cum ⁴⁸ Dei adiutorio
 illis sit detinendum et possidendum. et Dei cum timore dispen-
 sandum atque regendum. sine cuiuspian inquietacione aut con-
 195 tradicione. ita ut nullus comes. nullus princeps. nullus iudex.
 neque ulla magna paruaque ⁴⁹ persona aliquo uim aut inuasio-
 nem facere audeat. aut umquam in eidem episcopio facere pre-
 sumat. Si quis autem ullus comes aut ullus princeps siue ullus
 200 marchio. uel iudex. aut ulla magna paruaque persona. ⁵⁰ qui
 contra hanc dotem surrexerit. aut in aliquibus frangere tenta-
 uerit. aut tollere siue usurpare uel alienare seu inuasionem facere
 uoluerit. aut fecerit. sciat se nisi resipuerit. aut ad satisfaccio-
 nem uel ⁵¹ emendacionem uenerit. auctoritate Dei et sancti Petri
 205 apostoli uel aliorum apostolorum. siue a trecentum decem et octo
 sanctorum patrum sit excommunicatus. et a liminibus sancte Dei
 ecclesie atque a regno Dei alienatus. et in infernum dimersus.
 Qui autem uerus ⁵² custos et obseruator extiterit. benedictionis
 gratiam. et celestem retribucionem accipiat. et uite eterne parti-
 cebs esse mereatur.
 210 Facta est autem hanc dotem die kalendas nouembras quod
 est Omnium Sanctorum festiuitas anno ⁵³ [XX]VI. regnante seren-
 nisimo augusto Hludouico imperatore. Sisebutus episcopus qui
 hanc dotem feci. et testibus tradidi ad roborandum. ✠ (s. man.).
 Suniefredus comes (s. man.). Dotila arhcipresbiter (s. man.). ⁵⁴
 215 Exuperius presbiter (s. man.). Abundantius presbiter (s. man.).
 Abraham presbiter (s. man.). Celedonius archipresbiter (s. man.).
 Karpila presbiter (s. man.). Paternus presbiter (s. man.). Deside-
 rius (s. man.). Ildigernus (s. man.). ⁵⁵ Iulianus hac si in dignus
 220 in xpī. nomine presbiter qui hanc dotem scripsi et subscripsi
 (s. man.). sub die et anno quod supra.

INDEX COMPARATIU

DECLARACIÓ DE L'ACTE

ACTE ORIGINAL	CAPBREU DEL CARTULARI	COPIA DEL S. XII	EQUIVALENCIA ACTUAL
1. Ipsa parrochia pri- me Sedis Uicho			La Seu d'Urgell
2. Sancti Stefani		Sancti Stephani	Sant Esteve del Pont
3. Kalpiciniano		Calpiciniano	Calvinyà
4. Linzirt		Linzirt	Llirt
5. Sardinia		Sardina	Sardina
6. Sancta Columba		Sancta Columba	Santa Coloma d'Ortons
7. Archauelle	Arcauell	Archauel	Arcavell
8. Ferrera		Ferrera	Ferrera
9. Harts	Arts	Arts	Ars
10. Ciuici	Ceuicz	Ciuiz	Civís
11. Hasnur		Asnurr	Asnurri
12. Sancti Iohannis	Sancti Ioan	Sancti Iohannis	Sant Joan Fumat
13. Horgolelle	Ergolel	Orgolell	Argolell
14. Ouosse	Auos	Ouoss	Aós
15. Lauredia	Loria	Lauredia	Sant Julià de Lò- ria
16. Andorra	Andorra	Andorra	Andorra
17. Sancta Columba		Sancta Columba	Santa Coloma
18. Illa Maciana	La Macana	Illa Maciana	La Massana
19. Hordinaui		Ordinaui	Ordino
20. Hencampo	Encamp	Encamp	Encamp
21. Kanillaue	Canilau	Canillau	Canillo
22. Stamariz		Stamariz	Estamariu
23. Bescharan	Bescharan	Bescharan	Bescaran
24. Karchobite	Charcoude	Carcobite	Castellnou de Car- colse
25. Ipsos Torrentes		Ipsos Torrents	Els Torrents?
26. Uillanoua	Uila noua	Uilla noua	Vilanova
27. Banati	Banat	Banathi	Banat
28. Lothone	Lotto	Lotone	Lletó
29. Sancti Iacobi		Sancti Iacobi	Torre de Sant Jaume
30. Alasso		Alass	Alàs

ACTE ORIGINAL	CAPBREU DEL CARTULARI	COPIA DEL S. XII'	EQUIVALENCIA ACTUAL
31. Ipsa parrochia de ualle Horsianen- sem		Ipsa parrochia de ualle Vrsian	Vall de Cerc
32. Addragigno		Adragen	Adraén
33. Napinerios	Nabiners	Nabiners	Nabinés
34. Ollafracta	Olla fracta	Olla fracta	La Freita
35. Tost	Tost	Tost	Tost
36. Montedamno	Monte dan	Montedamno	Montàn
37. Ipso Plano	Sancti Tirssi	Ipsa Plano sancti Tirsi	El Pla de Sant Tirs
38. Uilla noua		Uilla noua	
39. Assoa	Assua	Assoa	Arfa
40. Adralle	Adral	Adrall	Adrall
41. Kastellione	Castelo	Castellione	Castilló
42. Uillamediana	Uila migana	Uilla mediana	Vilamitjana
43. Kasamuniz		Casamuniz	Carmeniu
44. Sancta Cruce		Sancta Cruce	Santa Creu
45. Stacione		Statione	
46. Palierolus		Palerols	Pallerols
47. Cutenabarcii	Codnauarc	Cutenauarczii	Conorbau
48. Aniano		Aniano	Nyús?
49. Ortone	Ortonou	Ortone	La Parroquia d'Ortó
50. Sollanello	Solanel	Solanello	Solanel
51. Cerketa		Cercheda	Cerqueda
52. Kampilias		Campellas	
53. Nouas		Noues	Noves
54. Garamonse		Gamos	Gramós
55. Helinse		Helinse	Alins
56. Berhen	Beren	Beren	Berèn
57. Eguils		Eguils	GUILS del Cantó
58. Tauarcita	Tauarceda	Tauarzda	
59. Confulente		Confulent	Conflent
60. Sancta Eulalia	Sancta Eulalia	Sancta Eulalia	
61. Coniuncta		Coniuncta	Junyent?
62. Uillarubea		Uilla rubea	Vilarrubla
63. Bochona		Boçona	
64. Tyrone		Tyrone	
65. Ipsas parrochias de ualle Labancia	Lauancia	... ualle Lauancia	Vall de Labansa
66. Banieras	Banneres	Banieres	Banyeres
67. Eterrito	Esdered	Ezerred	
68. Spelunka	Espulga	Spelunca	Espluga
69. Uuardia	Guardia	Guardia	Guardia
70. Fraxano	Frexa	Frexa	
71. Corneliana	Cornelana	Corneliana	Cornellana
72. Iausa	Iosa	Iausa	Josa
73. Tuxen	Tuxen	Toxen	Tuixén

ACTE ORIGINAL	CAPBREU DEL CARTULARI	COPIA DEL S. XII	EQUIVALENCIA ACTUAL
74. Ipsas parrochias de ualle Lordensis	De ualle Lordensis	Ipsas parrochias de ualle Lordensis	Vall de Lord
75. Ipsa Petra	Petra	Ipsam Petram	La Pedra
76. Argilers		Argilers	Mas Argelaguer
77. Siskero	Sescher	Sischer	Sisquer
78. Linars		Linars	Linàs
79. Montecaluo		Montecaluo	Montcaup
80. Illa Curriz	Curriz	Illa Curriz	La Corriu
81. Mesapolo	Mirapol	Mesapolo	Moripol
82. Terreros	Terrers	Terrers	Tarrés
83. Tarauil		Tarauil	Travil
84. Illo Cincto	Illo Cinto	Illo Cincto	El Cint
85. Ipso Currizano	Curriza	Currizano	Correà
86. Illa Tintillagine	Tentelagie	Illam Tintillaginem	Tantallatge
87. Odera		Oderam	Valldora
88. Ipsa Mora	Mora	Ipsam Moram	La Mora
89. Illa Silua	Selua	Illam Siluam	La Selva
90. Bisaura		Bisauram	Besora
91. Celsona		Celsonam	Solsona
92. Iouale	Ioual	Iouale	Joval
93. Ipsa Lena	Lena	Ipsa Lena	La Llena
94. Ladurci	Ladurc	Ladurz	Lladurs
95. Ualle Infernale		Ualle Infernale	Torrent de Riart
96. Timoneta	Timoneda	Timoneda	Timoneda
97. Terraciola	Terracola	Terrecola	Terrassola
98. Kanauita	Canauada	Canauada	Canalda
99. Odden	Oden	Odden	Odden
100. Helinniano	Elingna	Elinna	Alinyà
101. Kabrils	Cabrils	Cabrils	Cambrils
102. Perlas	Perles	Perlas	Perles
103. Kannellas		Cannellas	Canyelles
104. Muiopulto	Mug polt	Muiopulto	Montpol
105. Lezonoas	Lezonoues	Lezonoues	Lesanovas
106. Pampano	Pampa	Pampano	Pampa
107. Illa Salsa	Salsa	Illa Salsa	La Salsa
108. Ipsos Turmos		Illos Turmos	
109. Ualle hando		Uallehan	Valldàn
110. Huliana	Uliana	Uliana	Oliana
111. Auotense	Autes	Aothes	Altés
112. Madrona	De ipsa marcha de Madrona	Madrona	Madrona
113. Ipsas parrochias de Kapudeizo		Ipsas parrochias de Caputeizo	Vall de Cabó
114. Horganiano		Organna	Organyà
115. Fauano	Faua	Faua	Favà
116. Kapudeizo	Cabouez	Caputeiz	Cabó (abans Ca-boet)

ACTE ORIGINAL	CAPBREU DEL CARTULARI	COPIA DEL S. XII	EQUIVALENCIA ACTUAL
117. Nargone	Nargo	Nargó	Nargó
118. Cuuillare		Cuuillar	Cuvilà
119. Montanione	Montanocell	Montanione	Montanissell
120. Saliente	Salent	Salent	Sallent
121. Archas	Arches	Arches	Valldarques
122. Lazouez	Lauuez	Laudez	
123. Curtizda		Curtizda	Cortiuda
124. Palierolus	Palerols	Palerols	Pallerols de Riaup
125. Rialbo	Rialb sobira	Rialb	Riaup
126. Alio Rialbo	Rialb sotira	Alio Rialb	Riaup (Puig o Torre de)
127. Ipsa Clusa	Clusa	Ipsa Clusa	La Clua
128. Ipsas parrochias de Ualle Taraualdo	Tarauall	Ipsas parrochias de Ualle Tara- uallo	
129. Terraciola		Terraciola	
130. Sancte Marie Tol- lonensis		Sancte Marie Tol- llonensis	Santa Maria de Telló
131. Uillauetere		Uilla uetere	Vilella
132. Neriniano	Nerellan	Neriliano	Narbils?
133. Monteliano	Monteliano	Monteliano	Montellà
134. Bexabe	Bexab	Bexabe	Beixec
135. Ipsos Torrentes		Ipsos Torrents	
136. Barguia	Barguia	Barguia	Barguja
137. Bariense	Bar	Bariense	Bar
138. Arcegal	Arcegal	Arcegal	Arsèguel
139. Nonsuuelle	Ansouell	Nossouell	Ansovell
140. Aresthote	Arestot	Aristot	Aristot
141. Kacianeto		Cazaned	Casanet
142. Munciar	Mucar	Muncar	Mussa
143. Aransar	Aransar	Aransar	Aransa
144. Trauerseras	Traueseres	Trauesseres	Travesseres
145. Auoldo	Auolle	Auoldo	Arddòvol
146. Lesse	Les	Les	Lles
147. Prullianos	Prullianos	Prulans	Prullans
148. Annes	Annes	Annes	Anàs
149. Taltennar	Taltenar	Taltendre	Talltendre
150. Orden		Orden	
151. Cortalz	Cortalices	Cortalz	Cortals
152. Ellar	Elar	Ellar	Ellar
153. Meranicos	Meranges	Meraneges	Maranges
154. Geruli	Gerul	Gerul	Gerul
155. Olorbite	Olorbite	Olorbde	Olopte
156. Alf	Alf	Alf	Alf
157. Garexar	Garexer	Garexar	Greixa
158. Alli	All	Alli	All
159. Geri	Ger	Geri	Ger
160. Sagane	Sag	Saga	Saga
161. Egails	Egils	Eguils	Guils

ACTE ORIGINAL	CAPBREU DEL CARTULARI	COPIA DEL S. XII	EQUIVALENCIA ACTUAL
162. Exenegia	Exenega	Exenega	Saneja
163. Isauals	Isauals	Isauals	Iravals
164. Euegi	Enueg	Euegi	Enveig
165. Hur	Ur	Hur	Ur
166. Angustrina	Angostrina	Angustrina	Angustrina
167. Targasona	Targasona	Targasona	Targasona
168. Egadde	Egad	Egad	Egad
169. Hodellone	Odelo	Odello	Odeló
170. Auizano	Auida	Auiza	Vià
171. Leuia	Liuvia	Leuia	Llivia
172. Baiamite	Baiamde	Baiamite	Bajanda
173. Stauar	Estauar	Estauar	Estavà
174. Sallagosa	Salagosa	Sallagosa	Sallagosa
175. Allone	Alo	Allone	Llo
176. Ezerre	Ezerr	Ezerr	Err
177. Darnacollecta	Darna collecta	Darnacollecta	Santa Llocaia
178. Anaugia	Anauga	Anaugia	Nahuja
179. Olcegia	Olceia	Olcegia	Osseja
180. Kaldegas	Calleges	Calleges	Càldegues
181. Hyxi	Ix	Hix	Ix
182. Uilla lupinti	Uila lobent	Uilla lubent	Vilallobent
183. Palierolus	Palerols	Palerols	Pallerols
184. Hansi	Ans	Ansi	
185. Kexanos	Chexans	Chexans	Caixans
186. Estolle	Estol	Estoll	Estoll
187. Albi	Alb	Alb	Alp
188. Mosollo	Mosol	Mosoll	Mosoll
189. Saltegal	Saltegal	Saltegal	Saltegal
190. Euella	Ueella	Euella	Ovella
191. Socra mortua	Sogra morta	Socra mortua	Sagramorta
192. Sanauaster	Senauastre	Sanauaster	Sanavastre
193. Uicinulas	Uinzillas	Uicinulas	
194. Borre	Borr	Borr	Bor
195. Oruz	Oruzc	Oruz	Urús
196. Tartera	Tartera	Tartera	Tartera
197. Biterris	Beders	Biterris	Badés
198. Duaria	Duarria	Duaria	Dorria
199. Tosos	Tosos	Tosos	Toses
200. Neuano	Neua	Neuano	Navà
201. Kastellare		Castellar	Castellar de N'Uc
202. Keros albos	Chers albs	Cheros albos	Queralps
203. Fustiniano	Fostena	Fustiniano	Fustanyà
204. Pardinias	Pardinias	Pardinias	Pardines
205. Kaballera	Caualera	Cauallera	Cavallera
206. Lilieto	Lilieto	Liled	La Pobla de Lillet
207. Bocrano	Bocrano	Bocra	Brocà
208. Gauarreto		Gauarred	Gavarros
209. Bagazano	Bagaza	Bagazano	Bagà
210. Molinello	Mulnel	Molinello	Bulner

ACTE ORIGINAL	CAPBREU DEL CARTULARI	COPIA DEL S. XII	EQUIVALENCIA ACTUAL
211. Turbiassi	Turbias	Turbiass	Turbians
212. Sallices	Salices	Salices	Saldes
213. Gosal		Gosal	Gòsol
214. Ipsos Uillares		Ipsos Uilars	
215. Balcebre	Balcebre	Balcebre	Vallcebre
216. Macianeros	Maceners	Macianers	Massanés
217. Figulus	Figulos	Figols	Fígols
218. Kastellare	Castelar	Castellar	Castellar del Riu
219. Foccocuruo		Focco curuo	Coforp
220. Spinalbeto		Spinalbeto	Espinalbet
221. Uilla osyl		Uilla osyl	Vilosiu
222. Agilageros		Agilagers	Argilers
223. Frontiniano		Frontiniano	Sant Jaume de Frontanyà
224. Kerubio		Cerrubio	Querrubi
225. Montenegro		Mont nigro	Coll negre
226. Palomera		Palomera	Palomera
227. Palomerola		Palomerola	Palmerola
228. Uilla lata	Uilalta	Uilla lata	Vilada
229. Gardilane		Gardilane	Gardilans
230. Roseto		Rosed	Castell de Rosset
231. Kastro adalasingo	Castello adalasingo	Castro adalasingo	Castell d'Areny
232. Illa Noz	Ipsa Noze	Illa Noz	La Nou
233. Malangez	Malangez	Malannez	Malanyeu
234. Cerdaniola	Cerdanola	Cerdaniola	Cerdanyola
235. Illa Clusa		Illa Clusa	La Clusa
236. Lapidis bellos	Lapidibellus	Lapides bellos	La Baells
237. Cerchos		Cerchos	Sercs
238. Holoanne	Oluanno	Oloanne	Olvàn
239. Gerundella		Gerundella	Gironella
240. Illa Corre	Ipsa Quarro	Illa Corre	La Quar
241. Sagasse	Sagas	Sagasse	Sagàs
242. Beneuiuere	Beneuiure	Beneuiuere	S. Martí de Viure
243. Merles		Merles	Marlés
244. Puio regis	Puio regis	Puio regis	Puigreig
245. Merola		Merola	Merola
246. Sancte Concordie		Sancte Concordie	
247. Ipsas parrochias de Ualle Stacione		Ipsas parrochias de Ualle Statione	Estaon
248. Inuicinio		Inuicinio	Enviny
249. Siarb		Siarb	
250. Lagunuas		Lagunnes	Llagunes
251. Serbaos		Serbaos	
252. Uilla furoris		Uilla furoris	Vilamflor?
253. Ipsas parrochias de Illo Obago		Ipsas parrochias de Illo Obago	
254. Berenui		Berenui	Beranuy

ACTE ORIGINAL	CAPBREU DEL CARTULARI	COPIA DEL S. XII	EQUIVALENCIA ACTUAL
255. Somponui		Soponui	
256. Montano hortone		Montano hortone	Montanartró
257. Rio matrice		Riomatrice	Romadriu
258. Ipsas parrochias de Ualle Tirbiense		Ipsas parrochias de Ualle Tir- biense	Vall de Tirbia
259. Baien		Baien	Baén
260. Alende		Alende	Alendó
261. Ferrera.		Ferrera	Farrera
262. Burg		Burg	Burc
263. Uiros		Uiros	
264. Tirbia		Tirbia	Tirbia
265. Tauascanni		Tauascani	Tabescàn
266. Asneto		Asnet	Ainet
267. Helinsi		Helins	Alins
268. Harauo		Harauo	Areu
269. Sancte Marie Car- dosensis que di- cunt in Ribeira		Sancte Marie Car- dosensis que di- cunt in Ribeira	Ribera de Cardós
270. Buslis superiore		Buslis superiore	Boldís subirà
271. atque subteriore		atque subteriore	Boldís jussà
272. Labroso		Labros	Lladrós
273. Uallato		Uallato	Vallat
274. Uallatello		Uallatello	
275. Sancte Marie Ana- biensis [seu] lo- cus sancte Deo- date		Sancte Marie Ana- biensis [seu] lo- cus sancte Deo- date	Santa Maria d'A- neu
276. Borroso		Borroso	Berrós
277. Iouo		Iouo	Jou
278. Assor		Assorr	Sorre
279. Sonne		Sonne	Son
280. Isil		Isil	Isil
281. Alos		Alos	Alós
282. Stirri		Stirri	Esterri d'Aneu
283. Burgi		Burgi	Burgo
284. Ceruo		Ceruo	Servi
285. Spotu		Spotu	Espot
286. Sancte Marie Sanc- te grate		Sancte Marie Sancte Grate	Senterada
287. Sancte Marie ad Trimplo		Sancte Marie ad Trimplo	Trempl
288. Sancte Marie Ha- laone		Sancte Marie Ha- laone	Santa Maria d'A- laó.
289. Sancte Marie et Sancti Petri que dicunt Tauerna		Sancte Marie et sancti Petri que dicunt Tauerna	Sant Pere de Ta- verna